

5. Obrtne, javne in druge zgradbe.

Leto	Skupno	Od tega							
		Obrtne zgradbe			Javne upravne in kulturne zgradbe			Ostale	
		Število	Zazidana prostornina m ³	Prorač. vrednost din	Število	Zazidana prostornina m ³	Prorač. vrednost din	Število	Prorač. vrednost din
1934.	119	8	3.719	278.000	—	—	—	111	649.000
1935.	116	7	2.386	132.000	1	4.583	400.000	104	264.600
1936.	199	10	3.996	277.000	27	99.725	15.103.000	166	220.900
1937.	224	2	2.642	238.000	1	—	—	221	300.500

6. Nova stanovanja po številu in legi.

Leto	Skupno		Od tega														v podstrešju	
			v podzemlju		v pritličju		v nadstropju											
							I.		II.		III.		IV.		V.			
		%		%		%		%		%		%		%		%		%
1934.	196	100	20	10,2	69	35,2	59	30,1	23	11,7	11	5,7	—	—	—	—	14	7,1
1935.	231	100	16	6,9	80	34,6	57	24,7	27	11,7	18	7,8	1	0,4	1	0,4	31	13,5
1936.	513	100	40	7,8	183	35,7	139	27,1	49	6,4	33	6,4	8	1,5	3	0,6	58	11,2
1937.	490	100	51	10,4	164	33,6	130	26,5	52	6,5	32	6,5	11	2,2	—	—	50	10,2

7. Nova stanovanja po velikosti.

Leto	Skupno		Od tega													Število kopalnic	Število poselskih sob	Število kabineto
			eno-prostorna		-sobna													
					1		2		3		4		5 in več					
		%		%		%		%		%		%		%				
1934.	196	100	1	0,5	51	26,0	89	45,5	43	21,9	9	4,6	3	1,5	100	66	36	
1935.	231	100	3	1,3	65	28,1	130	56,3	24	10,4	8	3,5	1	0,4	118	48	35	
1936.	513	100	5	1,0	131	25,5	292	56,9	69	13,5	12	2,3	4	0,8	287	144	85	
1937.	490	100	1	0,2	130	26,5	252	51,4	77	15,7	20	4,1	10	2,1	302	175	72	

KULTURNE NALOGE MEST

S POSEBNIM OZIROM NA LJUBLJANO

D R. F R A N C E S T E L E

Za pravilno razmerje do vprašanja, stavljenega v naslovu, je potrebno, da si pojasnimo predvsem oba osnovna pojma: mesto — kultura.

1. Mesto je ena izmed praoblik človeškega selišča in prvovrsten socialno-kulturni činitelj v zgodovini človeštva od tistega trenutka dalje, ko je družabna, rodovna in gospodarska organizacija dosegla komplicirano obliko. Od pradobe naprej je bilo mesto središče gospodarskega življenja večjega ali manjšega okrožja, strateško oporišče in upravno središče. Pre-

zeti pa ne smemo tudi važnega dejstva, da so imela že prastara mesta pogosto tudi družabno simboličen pomen kot verska središča narodov in rodov. Vse te višje simbolične funkcije mest obsega v grškem mestnem tipu klasično razviti pojem akropolis. Ni pa treba, da bi bile vse našteje lastnosti vselej skupne; lahko nastopajo tudi posamezno in posebno pri postanku mest so imele enkrat ta, enkrat druga odločilno vlogo. To je pomenil pojem mesto v svojem bistvu tudi od srednjega veka sem in v najnovejšem

kulturnem razdobju, v katerem živimo še tudi mi. V zvezi z našim vprašanjem pa je važno, da prastari družabno simbolični značaj mest tudi v našem stvarno konstruktivnem času ni zamrl, o čemer posebno glasno pričajo prizadevanja narodno-socialistično navdahnjene nemške urbanistike. Nürnberg, Berlin, München, Hamburg z najbolj smotro urejeno velikopotezno urbanistično akcijo ne dobivajo le nove funkcijske organizacije, ampak predvsem tudi vsenarodno pomemben družabno simbolični izraz.

Zunanje se je mesto odlikovalo od ostalih oblik selišč predvsem po tem, da je bilo vklenjeno v trden okvir trdnjavskega ozidja, v čigar mejah se je razvijalo do kar mogoče tesnega sestava svojih gradbenih gmot. Od konca XVIII. stol. dalje pa se je izvršil osnoven prevrat, ki se javlja najprej zunanje v tem, da se odstranjuje strogi okvir trdnjaviških ozidij in ga nadomeščajo široki pasovi sprehajališč in vrtov; tako se je razvoju mesta odprla prosta pot v okolico. Obenem pa se je zaradi velikih socialnih in gospodarskih prevratov izpremenila tudi dosedanja vsebina mest. Po odpravi tlačanstva so se na deželi osvobodile ogromne, doslej na grudo vezane množice prebivalstva in se je že v XIX. stoletju začel prosluli »beg v mesta«, ki so naglo naraščala in dosegla za naš čas značilno obliko velemest. Dva činitelja sta paralelno pospeševala ta razvoj, popolnoma zrevolucionirani sodobni promet in nove oblike gospodarstva, ki se osredotočajo okrog dveh osnovnih oblik, kapitalizma in industrializacije. Kjer so novi činitelji v večji ali manjši meri dani, tam nastajajo nova mesta in se neverjetno razvijajo, ali pa se stara stalno ustrezno vlogi novih komponent večajo. Trgovcu, obrtniku, plemiču, duhovniku in uradniku, ki so predstavljali značilni družabni sestav nekdanjih mest, se je v XIX. stoletju pridružil delavec-proletarec, ki je stare sestavne sloje številčno pogosto nadkriljeval, s primitivnim načinom pa vtisnil značaj celim novim, predvsem industrijskim mestnim delom in dolgočasnim, enoličnim predmestjem. Mesto nam je danes po svojem pomenu in obsegu večje ali manjše prometno, industrijsko, gospodarsko, kulturno ter versko in civilno upravno središče. Nekdaj osnovno važna strategična sestavina se je sicer zmanjšala, izkušnja najnovejšega časa pa uči, da vsako mesto že radi zgoraj opisanega mnogostranskega pomena lahko čez noč postane tudi strategično aktivno.

Prav vojni dogodki zadnjih let in blazen napredek napadalne tehnike iz zraka silijo človeštvo, da razmišlja o spremembi svojega ideala mesta in z nerovno naglico ustvarja sanje o mestu bodočnosti. Velemesto je še vedno oboževan ideal mestnih graditeljev, narodov in držav, opaža pa se težnji devetnajstega stoletja prav nasprotni »beg iz mest« v okolico in z njim zvezana težnja po temeljiti preobrazitvi oblike mest. Tako izgublja domnevno mesto sedanjosti in bližnje bodočnosti prav radi strateških ozirov staro značilnost strnjeno, tesno izgrajenega selišča in vsebolj teži po spojitvi z obširno okoliško naravo ter se tako približuje svojemu dosedanjemu protipolu, vaškemu selišču.

2. Vsebina pojma kultura nam sodobnim ljudem pogosto ni vselej prav jasna, ker radi zamenjujemo kulturo s civilizacijo in narobe, čeprav je razlika med njima toliko in tako osnovna, kakor med telesom in

dušo, iz katerih sestoji človek. Veliki razmah človeške civilizacije, ki se kaže predvsem v napredku prometnih sredstev, higienskih in tehničnih naprav ter v vidnem napredku ideala udobnega življenja s socializacijo tako zvanih civilizatoričnih dobrin, z olajšanjem naporenega ročnega dela s porabo strojev in podobnem, tako slepi sodobnega človeka, da pogosto pozablja, da so poleg materialnih dobrin, za katere skrbi civilizacija, še druge, duhovne, katerih kakovost, razvoj in popolnost je le v rahli zvezi s civilizatoričnimi. In te duhovne dobrine človeškega življenja in napredka obsega pojem kultura. Zato je stavek, ki se pogosto navaja, češ da kulturo kakega naroda lahko izmerimo z množino mila, ki ga porabi, nepravilen; nanaša se na višino civilizacije, nikakor pa ne na višino kulture, ki ima svoja, od tako materialnih bistveno različna merila. Obe skupini, civilizacija kakor kultura, pa sta tako bistveni sestavini življenja in pomembnosti mest, kakor sta duša in telo nerazdružni sestavini celega človeka.

Skoraj vse pojave in oblike življenja mest lahko razdelimo na dve glavni skupini: civilizacija — kultura. Civilizacija obsega zdravstvo, trgovino, obrt in industrijo, tehniko, prometna sredstva, tako zvani tujski promet, socialne naprave in celo časnikaštvo, radio, film, pa tudi šolstvo in ljudsko prosveto, kolikor služijo samo mehaničnemu širjenju praktičnih znanj ali zabavi. Kultura pa obsega religijo in filozofijo, umetnost vseh panog, znanost, prosvetne in izobraževalne naprave vseh vrst, ako služijo duhovnemu napredku človeka, vse šolstvo višjih stopenj in vsa kulturno reprezentativna prizadevanja, ki se javljajo v skrbi za javne zbirke, muzeje, knjižnice, arhive, varstvo spomenikov, lepoto selišča in podobno. Kultura in civilizacija se v človeški zgodovini neprestano prepletata, vplivata na napredek druga druge ter se vzajemno pospešujeta. Življenje ljudi, držav in mest je bilo vselej najbolj popolno takrat, ko sta bili lepo uravnovešeni in si v ničem bistveno nista nasprotovali. V našem času pa je le preveč nesoglasij med njima, tako da posebno civilizacija pogosto sploh zanika vrednost kulture ter jo v ekstremnih oblikah skuša nadomestiti s sebi primernejšim tako zvanim materialističnim svetovnim nazorom, v katerem se duhovna vsebina civilizacije kratko istoveti s kulturo. Kot odpor proti temu enostranskemu pojmovanju kulture se tudi na drugi strani, pri izrazitih zastopnikih kulture pogosto javlja drugi, nič manj nevarni in nepravilni ekstrem, da se v imenu kulture zanikajo vsake vrednote civilizacije. Posebno med zastopniki versko utemeljenih svetovnih nazorov se pogosto oglašajo ta ekstrem, ki pa ni nič manj nevaren za naravno razmerje med kulturo in civilizacijo, h kateremu človeštvo instinktivno teži, kakor pravkar omenjeni. Poudariti moramo, da pravično razmerje človeka do kulturnih kakor civilizatoričnih dobrin prav nič ne nasprotuje verskemu prepričanju, posebno pa katoliškemu izročilu, v katerem se kaže kot največja kulturna moč, da je bilo v vseh dobah svojega razcveta čudovito prožno, kadar je šlo za urejanje soglasja med kulturo in civilizacijo.

*

Okvir vprašanja o kulturnih nalogah mest je v zgoraj podanem obsegu pojma kulture že dan. Mesto je tvorba, ki je sestavljena tako družabno kakor du-

hovno, kot socialna oblika višjega reda torej iz činiteljev, ki ustvarjajo civilizacijo, in iz činiteljev, ki ustvarjajo kulturo. Lahko eden od teh v posameznem primeru prevladuje, nemogoč pa se nam zdi tip mestnega organizma, ki bi mu kulturni činitelj popolnoma manjkal. Mogoče je sicer, da je manj izražen kakor civilizacijski in zato tudi manj aktiven, v tej ali oni obliki pa je gotovo živ.

Mesto da bi obširno opisovali vse možnosti kulturnih nalog mest, torej mesto da bi teoretično razpravljali o kulturnih nalogah mest, se raje takoj obrachamo k Ljubljani, da njo s te strani spoznamo in ob njenem posebnem konkretnem, živem primeru opozorimo na najvažnejše načelne sestavine tega vprašanja.

Za Ljubljano velja v razmerju do njene relativne pomembnosti kot mesta, do tempa njenega razvoja in sedanje velikosti, vse, kar smo v uvodu povedali o sodobnem mestu. Tudi pri Ljubljani se je konec XVIII. in v začetku XIX. stoletja temeljito spremenilo notranje in zunanje lice mesta, stara lupina se je napolnila z novim življenjem in se je socialni, gospodarski in kulturni sestav mesta vsestransko kompliciral: Ljubljana je danes odprto mesto, ki se razvija in širi v svojo okolico, mesto, ki je socialno in gospodarsko že zdavnaj preživelo okvir nekdanjega trgovsko-upravnega središča in si v stalnem napredku vse bolj pokori svojo okolico. Ta razvoj je dobil izraz v proglasitvi velike Ljubljane. Prometni, posebno tujsko-prometni, politični in industrijski pomen Ljubljane stalno raste, s tem pa poleg civilizatoričnih stalno naraščajo tudi njene čisto kulturne naloge. Kje so danes že kulturne in prosvetne potrebe vodilnih stanov evropske družbe pred XIX. stol., trgovanja, obrtništva, plemstva in duhovništva, ko mora danes naše mesto računati s potrebami procentualno številnega delovnega stanu in sedaj celo z duhovnimi potrebami kmečkega stanu! Kulturne naloge Ljubljane pa dvigata v poseben okvir še dve važni dejstvi, ki jo uvrščata v položaj važnih evropskih, posebej balkanskih kulturnih središč: Ljubljana je kulturno središče Slovencev, ena tistih duhovnih prestolnic nove Evrope, ki so duhovno pripravljale sodobni politični in kulturni izraz naše celine; Ljubljana je dalje prav radi tega svojega značaja zavzela po svetovni vojni položaj tretje prestolnice kraljevine Jugoslavije. Eno in drugo pa ji nalaga tudi posebne, v primeri z njeno relativno velikostjo močno povišane kulturne naloge.

Kulturne naloge mest v splošnem lahko razdelimo v trojno prizadevanje: 1. Ohranjevanje podedovanih kulturnih vrednot, 2. pospeševanje obstoječih kulturnih prizadevanj, ki jih giblje privatna ali javna, posebno državna, cerkvena, društvena iniciativa, in 3. ustvarjanje novih, za značaj danega mesta bistvenih, potrebnih ali perečih kulturnih vrednot.

Prvih dvoje prizadevanj je nekam naravnih in jih mestne uprave nekam avtomatično, po sili izročila iz roda v rod samoumevno izvršujejo. Zgoraj opisani posebni položaj Ljubljane pa ji nalaga, da tudi tu danes stori več, kakor ji kaže izhrojena pot. Zato vidimo tudi, da se je prizadevanje mestnih uprav prav v ti, dnevno aktivni smeri v povojnih letih močno razvilo in izpopolnilo.

Skrb za lepoto mesta, za varstvo spomenikov, za gradbeni načrt, za šolstvo, splošno prosveto in podobno se zdi našemu meščanu samoumevna. Napredek se kaže posebno v tem, da je bil po sodobnih načelih preurejen gradbeni oddelek mestne občine in da je bil ustanovljen poseben kulturni oddelek, v katerem naj bi bila osredotočena vsa kulturna skrb mestne uprave. Ta oddelek je tudi že nakazal nekaj smernic, ki se nam zde za mesto, katero se zaveda svojega položaja, samoposebi umevne: Uredila se je ena izmed znanstveno važnih, a dolgo škandalozno zanemarjenih ohranitvenih nalog mestne uprave, mestni arhiv, ki je bil v popolnem razsulu. Nova mestna uprava mu je dodelila dostojne prostore; izdelal se je tudi pregled njegove vsebine in ga znanstvenik zopet lahko s pridom uporablja. Uresničena je dalje misel posebnega mestnega muzeja, ki je v naprednejši Nemčiji in drugod v zapadni Evropi danes neizogiben izraz mestne kulture, samozvesti in izobrazbe meščanov. Z nakupom Auerspergove palače je mestna občina ustvarila podlago za uspešni razvoj tako kulturnega oddelka kakor tudi mestnega arhiva in muzeja.

V drugi skupini, ko gre za pospeševanje privatne in javne, nemestne iniciative pri kulturnih ustanovah, ki so važne za ugled in stopnjo kulturnega življenja sodobnega mesta, ne moremo očitati dose-danjim voditeljem mestne uprave pomanjkanja zavesti teh nalog, pogrešali pa smo pogosto tisto odločnost v vršenju takih, čisto kulturnih nalog, ki bi jo z ozirom na pomembnost ustanov upravičeno lahko pričakovali. V besedah smo bili namreč vedno poborniki slovenskih kulturnih dobrin in institucij, naj je šlo za šolstvo, za ljudsko prosveto, za univerzo, za univerzitetno knjižnico, za gledališče, za glasbeni zavod, za umetnost, za znanstveno društvo ali za znanstvene zbirke, za Narodno galerijo in podobno. Posebno univerza, gledališče in univerzitetna knjižnica so bili deležni tiste naklonjenosti, ki jo zaslužijo. V dejanjih pa smo bili vseeno počasni in skopi, kadar je bilo treba gmotnih sredstev.

Glede vseh gori navedenih visokih prosvetnih ustanov pa moramo podčrtati posebno, da spadajo vse v vrsto tistih posebnih obveznosti, ki jih ima naše mesto ne radi svoje relativne pomembnosti v zboru evropskih mest, ampak kot mesto, ki je v sodobnem življenju odlikovano z dvema lastnostima, ki ga dvigata na stopnjo prestolnice: kulturno, upravno in politično središče Slovencev in tretje glavno mesto Jugoslavije.

Zato je tudi nemogoče in bi bilo njegovemu dostojanstvu nasprotno, če bi naše mesto gledalo na potrebe, razvoj, napredek in niveau teh ustanov z ozkega razgleda najvišjega zvonika svojega geografskega in poprečnega socialno strukturnega položaja. Stališče prestolnice, ki hoče enakopravno stati ob strani prestolicam drugih narodov, do kulturnih ustanov more biti samo svetovno kakovostno, ker s temi ustanovami naše kulturno življenje dviga svojo glavo v neko višjo, mednarodno in meddržavno svetovno kulturno plast. Po njih naš narod diha enakomerno s kulturnim svetom sploh, zato se tudi njih kakovost in pomen odteguje ozkemu političnemu ali socialnemu presojanju poprečnega meščana. Znanstvena akademija, univerza, knjižnica, galerija, muzeji, gle-

dališče, glasbeni zavod so nujne sestavine kulturno polnovrednega mesta, kar hoče biti naša Ljubljana in kolikor se čutijo kot breme, je to sladko breme, ker se po njem dviga naša samozavest, naš ugled in naša vrednost med narodi.

V sodobnem svetu se vedno bolj komplicirajo splošno prosvetne akcije, ki jih vodi zasebna iniciativa, ki jih pa mestna uprava kot zastopnica interesov vseh meščanov ne sme prezreti in jih je dolžna podpirati. Mislim na stremljenje vseh ljudsko, mladinsko, obrtniško, trgovsko in cerkveno prosvetnih organizacij. Napačno pa je, če bi v okviru stare meščanske tradicije smatrali za važne samo ožje meščanske stanove in ne bi prav posebne pozornosti posvetili delavskemu in zadnji čas celo kmetškemu stanu v našem mestu. Poleg posebnih organizacij, ki so namenjene tem stanovom, nobena uprava danes ne bo mogla prezreti tudi delovanja moralno-vzgojnih prizadevanj, ki jih vrše v predmestjih razni cerkveni redovi in ki dobiva zadnji čas konkretno obliko v ustanavljanju novih predmestnih far, zavetišč in podobnem.

Višjo stopnjo pa doseže kulturno prizadevanje mest v tretji skupini, ko mesto z lastno iniciativo in nadstrankarsko smotnostjo samo ustvarja kulturne dobrine in po njih dviga svoj zunanji ugled, predvsem pa izobrazbo in kulturni nivo meščanstva. Vršitev te aktivne naloge je seve težja kakor vršitev prvih dveh, zahteva pa predvsem sodobno opremljene in organizirane oddelke mestne uprave. Ta iniciativa se giblje v okviru občekoristnih kulturnih naprav in dobiva svoj izraz na viden način na primer v lepotni ureditvi mesta, v gradbenem pravilniku in posebno v smotrno zasnovanem regulacijskem in gradbenem načrtu. Ena najvažnejših nalog mest, ki so kakor naša Ljubljana doživela nepričakovan razvoj, segajoč daleč v predmestno in celo vaško okolico, je, da mesto po načrtu izgradijo do njegovih novih mej in da širokopotezno razdelijo vloge posameznim predmestjem z ozirom na celoto novega mestnega organizma.

Priznati pa moramo kljub vsem tem hvalevrednim prizadevanjem, da naša mestna gradbena politika še ni dosegla tistega ideala, ki vstaja vse bolj jasno pred nami. Doslej se namreč ni posrečilo ustvariti iz gradbenega urada tistega socialno globlje zasidranega, v vzgojo širokih ljudskih plasti k zdravemu, udobnejšemu in lepšemu selišču usmerjenega aparata, kakor so ga uresničila posebno razna nemška mesta. Gradbeni urad je pri nas še vedno strogi profesor, ki se ne zna približati našemu malemu človeku, ne zna vzbuditi v njem razumevanja za svoje zahteve in mu ne zna pomagati preko kočljivih vprašanj projektiranja stanovališč, kakor bi to želeli. Toda ideja brezplačne gradbene posvetovalnice v gradbenem uradu zori in upamo, da bo tudi uresničena, s čimer bodo sami morali potihnniti ogorčeni napadi na ukrepe naše gradbene policije.

Mesto kot organizem, ki preživlja v novejšem času važen preobrat v svojem socialnem sestavu in svoji vlogi v življenju, je dolžno skrbeti tudi za to, da budi pri svojih meščanih in upravniki smisel za življenje sodobnega mesta in za mestno kulturo v splošnem, preteklo in sodobno. Temu namenu služi poleg raznih kurzov predvsem Kronika slovenskih mest, pa tudi

novi skupno glasilo Zveze jugoslovanskih mest »Gradska občina«, ki izhaja v Zagrebu.

Poleg gornje oblikotvorne vloge pa bi se iniciativna vloga sodobnega mesta morala osredotočiti predvsem na ljudsko prosveto v najširšem smislu. Prepričan sem, in primer bolj od Ljubljane kulturno razvitih evropskih mest nam kaže smer ter nas prepričuje, da mesto po svojem globljem bistvu ni nič manj kakor za stavbe šol, dolžno, da skrbi tudi za pogoje splošne prosvete svojega prebivalstva v najširšem smislu. Privatna iniciativa le prepogosto drobi sile in se ne more povzpeti do večje akcije; največkrat je namenjena ožjemu krogu in je vse njeno delovanje nekam prigradno, odvisno od slučaja in ne kaže kakega večjega sistema. Značilno je v tem oziru za Ljubljano, da smo že večkrat načeli misel ljudske univerze, a se kljub ustanovitvi doslej ni povzpela do tiste popularnosti, ki bi jo taka ustanova morala imeti, če se hoče res občekoristno razviti. Vzroki nas tu ne zanimajo. Prepričani pa smo, da bi široko zasnovana taka ustanova mogla postati matica in oporišče vseh prosvetnih organizacij našega mesta. Pred očmi imamo ideal resnične ljudske univerze, ki se bo opirala na pravo univerzo, njene učitelje in njim enakopravne kulturne delavce izven nje. Brezpogojni in brezkompromisni znanstveni nivo sodelavcev je prvi pogoj ljudske univerze. Imeti bi morala trden program kakor ga ima resnična univerza, imeti bi morala svoje laboratorije in druge najnujnejše pomožne ustanove, imeti pa bi morala predvsem svoj dom. Mislim na tako centralo kakor je Urania na Dunaju. Njeno delovanje bi bilo treba zasnovati po skupinah, ustrezajočih potrebam družabnih slojev mesta, ki potrebujejo izobrazbe, predvsem pa bi morala dati delavskim slojem, ki so pogosto zelo željni izobrazbe, priliko, da se sistematično izobrazijo v znanjih, ki jih poželijo. Urejene predavalnice, ljudska knjižnica, koncertni prostori, izposojevalnice za diapozitive, predvsem pa kino, ki bi služil samo izobrazbi in kazal samo resnične kulturne filme, bi bil okvir, v katerem bi se vršilo življenje in delovanje take univerze.

Poleg univerze, ki je s svojimi učnimi močmi in svojimi ustanovami prva poklicana, da postane oporišče vsake resne ljudske univerze, je predvsem naloga mestnih uprav, da moralno in gmotno podpro tako ustanovo in ji ustvarijo primeren dom. Problem ljudske univerze trka na vrata ljubljanske javnosti in je to trkanje vedno močnejše. Čimbolj se širi socialna podlaga nove Ljubljane, tembolj bo silila na dnevni red njene uprave tudi ta potreba.

Privatna iniciativa je ustvarila pri nas sicer že toliko ustanov, ki se trudijo za ljudsko prosveto, da se na prvi pogled zdi pretirana moja skrb za ljudsko univerzo. Mogoče se bo kdo ustrašil nameravane mestne iniciative v teh zadevah, češ da utegne pokvariti še to, kar že imamo. Vendar bi me napačno razumel, kdor bi mislil, naj se razvije prosvetna podjetnost mesta na škodo privatnih ustanov in naj se ustvari nekak mestni prosvetni monopol. Bog varuj! Ta bi bil prav tako praktično nemogoč in neuspešen, kakor državni ali vsak drug. Po mojem naj bi se ta aktivnost osredotočila predvsem na tri strani:

1. Na ustvaritev pogojev za ljudsko univerzo v gornjem sodobnem okviru, ker je to resnična in občutna

pomanjkljivost v ljubljanskem kulturnem življenju. Nobena izmed stanovsko, politično, svetovno nazorno ali strankarsko pobarvanih ustanov namreč ne bo nikdar mogla postati to, kar naj nam bi bila ljudska univerza. Nasprotno pa bi se te ustanove lahko razbremenile vseh prigodniških, splošno in praktično prosvetnih prizadevanj in bi se tako še z večjo močjo lahko osredotočile na svoje posebne naloge. Že pri vprašanju tako perečega, za izobrazbo tako važnega in tudi šoli lahko izborno služečega kulturnega kina so doslej odpovedale vse prosvetne ustanove, ki so se v Ljubljani oprijele kina, ker so enostavno prisiljene, da se vzdržujejo s krivičnim mamonom. To je tem bolj simptomatično, ker ima ena največjih prosvetnih organizacij v Ljubljani v kino-podjetništvu kar nekak monopol, a od vsega ogromnega podjetja vseeno ne odpade toliko drobtin, da bi se moglo vsaj najmanjše od obstoječih gledališč vzdrževati kot nekak akademski, kulturni ali klasični, ali kakor že hočete reči, kino. Pomanjkanje te ustanove, ki ne bi bila nič manj važna kakor ljubljanski radio, kateri bi s solidno ljudsko univerzo tudi samo pridobil na svojem pomenu in uspehu, nas posebno nagiblje k temu, da želimo, da dobi Ljubljana sodobno opremljeno pravo ljudsko univerzo.

2. Drugič pa si predstavljam mestno prosvetno akcijo v temle: Mestni kulturni oddelek naj poskrbi za evidenco in statistiko vsega prosvetnega življenja v mestu brez ozira na politično ali svetovno nazorno ali organizatorično pripadnost in naj na podlagi tako pridobljenega gradiva izdela kartografsko in statistično sliko prosvete v Ljubljani. Ta bo pokazala, kakšno je stanje v posameznih delih mesta, kateri deli so bolje, kateri manje oskrbljeni s prosvetnimi društvi, knjižnicami, odri, pevskimi zbori in podobno, pokazati pa bi moral tudi, za katere sloje prebivalstva je ta skrb popolnejša, za katere manjša. Ko bi bil ustvarjen tak pregled, bi bilo šele mogoče res načrtno sodelovanje mestne uprave v prosvetnem življenju; mesto bi zdrave institucije pospeševalo, pešajoče in pomanjkljive skušalo dvigniti do resničnega življenja, predvsem pa z lastno iniciativo poseglo tja, kjer vlada sploh pomanjkanje; tako bi se prosvetne dobrine kolikor mogoče pravično razdelile. Prepričani smo tudi,

da bi avtoritativna in nepristranska iniciativa mestne občine premostila marsikatero zapreko za res kulturno sožitje raznih prosvetnih ustanov, ki imajo končno vse isti cilj, da dvigajo prosveto tistih slojev, ki jim manjka priložnosti izobrazbe in da utrdijo v njih versko, moralno ali narodno zavest.

3. Da pa bi zgoraj opisana idealna zasnova mogla tudi pravilno funkcionirati, bi bilo treba ustanoviti mestni kulturni svet po podobnih načelih, kakor je bil ustanovljen mestni socialni svet. Edino taka, na medstrankarski podlagi sestavljena ustanova bi mogla garantirati kulturnemu vodstvu v našem mestu neko stalnost, ustvariti prepotrebno tradicijo ter izločiti kvarne vplive čisto političnih, do kulturnih prizadevanj pogosto nasilnih činiteljev. Edino s tako ustanovo, ki bi kulturno politiko mestne občine neutralizirala, bi bilo mogoče premagati nezaupanje, ki bi ga utegnile gojiti posamezne kulturne akcije proti iniciativam mestne uprave, ki je po mestnem svetu demokratična, torej političnim pretresom preveč izpostavljena ustanova.

*

V uvodu sem podčrtal nejasnost, ki vlada pri presojanju kulturnih vprašanj. Da pripomorem do zaželenih jasnosti, sem svoje misli nanizal ob konkretnem primeru Ljubljane. Pričakovali pa ste mogoče le več, kakor sem vam mogel dati in boste rekli, da sem kljub obljubi, da bom stvaren, ostal nazadnje le preveč splošen in celo teoretičen. Toda drugače tudi biti ne more, saj je v Ljubljani z ustanovitvijo kulturnega oddelka dozorela šele misel, da tudi kultura spada v okvir mestne uprave, in ne dosti več. Za uresničenje programov je treba predvsem, da v naši misli dozori. Brez razmišljanja o potih in ciljih ni napredka. In da bi temu služil, sem načel vprašanje kulturne akcije v okviru mestne uprave. Če se bomo resno posvetili študiju nalog in ciljev mestne prosvetne politike, nam bosta praksa in življenje sama pokazala pota in metode; če se bomo pri izvrševanju stavljenih naloge otresli osebnih strankarskih in drugih predsodkov in vedno sledili samo stvari, kakor nam jo je misel pokazala, da je prava in pravična, ne bomo zgrešili cilja.

GEOLOGIJA MARIBORA

J. Š L E B I N G E R

I. POKRAJINSKA SLIKA

Z višine se nam pokaže Maribor v izredno prijetni sliki: v amfiteatralnem loku ga obdajajo Slovenske gorice, ki tvorijo strm rob in ga ščitijo pred severnimi vetrovi. Drava, ki teče nad mestom in pod mestom tik pod griči ter jih obliva, se tukaj odmakne od njih, tvoreč na svojem levem bregu lepo, zavarovano ravnico, na kateri se je razvil stari Maribor. Nekdaj si je človek rad izbral markantna in dobro zavarovana mesta za svoja selišča; tudi Maribor je tak. Daleč z Dravskega polja ali pa dravske doline se vidijo njegovi stolpi, še posebno pa griči nad njim, njegovi varuhi. Naselbine iz novejšega časa često nimajo take

lepe lege; razvijajo se okoli tovarn ali okoli rudnikov ali prometnih vozlov. Pogled na stara mesta pa dobro de očesu; prilegajo se prirodi, njenim vzpetostim in dolinam, so naravnost zrasle s prirodo.

Tudi klimatska in prometna lega Maribora je odlična. Zavarovan od severa, se odpira na široko proti jugu; postavljen je tako na rob Pohorja, da mu ne zastira južnih vetrov. Gozdnato Pohorje hladi poleti vso dravsko dolino. Radi suhe podlage megle mesto skoro ne pozna. Prometna lega je pa ravno Maribor dvignila nad druga južnoštajerska mesta; ko so projektirali južno železnico, je bil za prehod čez Dravo določen Ptuj, tje bi naj prišla proga po pesniški do-